

підозрілості ($r=0,89$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$) та образи ($r=0,75$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$). Також виявлено зв'язок між образою та негативізмом ($r=0,55$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$).

Отже, у дітей, які виховуються у школі-інтернаті, виявлена висока ворожість і почуття образи, які розвинулись внаслідок недостатньої батьківської любові. Їхня недовіра та ворожість до світу загалом, може бути причиною виникнення насильницьких дій. Не відчуваючи себе в безпеці, ці підлітки відмежовуються від соціуму, намагаються себе захистити або піднятися в очах однолітків, що призводить до насилля над ними.

Можна дійти висновку, що підлітки зі шкіл-інтернатів є найбільш вразливою та агресивною категорією дітей, що спричинено десоціалізаційними факторами, а саме – відсутністю батьківського піклування, бездоглядністю та низькою фаховою допомогою у виробленні навичок ненасильницької поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берон Р. Агрессия / Р. Берон, Д. Ричардсон. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 352 с.
2. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – С. 483 – 532.
3. Espelage Dorothy Lynn Bullying in American Schools : A Social-ecological Perspective on Prevention and Intervention / Espelage Dorothy Lynn, Swearer Susan M. – Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – P. 385.
4. Eisenberg Marla E. Bullying and peer victimization: Position paper of the society for the adolescent medicine / Marla E. Eisenberg, Matthew C. Aalsma // Journal of Adolescent Health 36 (2005). – P. 88 – 91.
5. Мерцалова Т. Насилие в школе : что противопоставить жестокости и агрессии? / Т. Мерцалова // Директор школы. – 2000. – № 3. – С. 25 – 32.
6. Мюллер В. К. Новый англо-русский словарь [Электронный ресурс] / В. К. Мюллер. – Перераб. и доп. изд. – Режим доступа : <http://www.rambler.ru/dict/new-enru/00/55/78.shtml>.

Юлія Кузьменко,

канд. пед. н., доцент, член-кореспондент
Міжнародної академії наук педагогічної освіти,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

РОЛЬ ШКОЛИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ

У статті висвітлено роль загальноосвітнього навчального закладу у формуванні правосвідомості учнівської молоді та окреслено напрями роботи школи щодо захисту прав неповнолітніх.

Iuliia Kuzmenko

THE ROLE OF SCHOOL IN THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS

The article focuses on the role of an educational institution in the development of legal awareness among students and outlines the directions of measures that the school can take to protect children's rights.

Єдиний шлях досягти того, щоб діти не
завдавали болю одне одному, –
це зробити так, щоб вони не хотіли
завдавати болю одне одному.

Расел Новотни

Охорона дитинства є одним із важливих загальнонаціональних пріоритетів державної політики усіх країн світу. Діти, як найвища цінність кожної нації, повинні бути не лише об'єктом турботи і опіки, а й суб'єктом права. Питання покращення становища дітей, забезпечення, захисту та зміцнення їх прав, займають стратегічне місце у державній політиці України і знаходяться на особливому контролі уряду.

Джеймс Джилліген у своєму дослідженні «Запобігання насильству» [2] зазначає, що, на сьогодні, виявлена певна закономірність: всебічний розвиток особистості залежить від умов, в яких вона зростає. Тому питання захисту дітей в школі, родині, соціумі стають все більш актуальними. Говорячи про види жорстокого поводження з дітьми, вчені виділяють три напрями – у сім'ї (з боку матері, батька, опікунів, родичів, знайомих батьків), у навчальному закладі (з боку вихователів, вчителів, викладачів, педагогів і з боку самих дітей), у мікросередовищі (з боку сусідів, учнівського колективу, неформальної групи, ушкільних та позашкільних установах).

Слід зазначити, що жертвами насильства, в першу чергу, стають діти, які виховуються в умовах жорстоких стосунків у сім'ї, які вороже сприймають світ і самі готові проявляти насильство щодо слабших; занедбані, покинуті, емоційно відторгнені, які не отримують належної уваги та людського тепла, нездатні оцінити рівень небезпеки й чинити опір насильству; які жебракують чи безхатченки; яких виховують в атмосфері незаперечного підкорення, боязливості та тривожності, ті, які не вміють відмовляти; з

психічними аномаліями, нездатні адекватно оцінити небезпечність ситуації; немовлята через свою безпорадність та ін. По суті, це пов'язано з багатьма соціально-економічними та психологічними чинниками, серед яких наступні:

- збільшення кількості неповних сімей у результаті розлучень і виїзду батьків за кордон на заробітки;
- збільшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки;
- збільшення кількості дітей-безхатченків;
- неконтрольована пропаганда насилля й агресії на відео-, радіо-, телеканалах та у пресі;
- масове відкриття комп'ютерних та ігрових залів, де учні можуть втекти від реальності та відчутти себе героями, вбивцями, «зеками» тощо та вільний продаж ігор, відеопродукції такого змісту;
- особливості підліткового віку (формування життєвих цінностей, потреба в самоствердженні серед однолітків будь-якими шляхами, в тому числі, за рахунок кривдження інших, прагнення бути автономними і самостійними, копіювання дій старших і авторитетних для них людей та ін.).

Наслідки проблеми полягають в тому, що більшість дітей не отримує систематичної освіти, не має постійного місця проживання, жебракують, змушені тяжко працювати, потерпають від побиття, насилля, жорстокості, агресії, відбувається поширення дитячої проституції, розвиток дитячої порно- та сексіндустрії, торгівлі дітьми та їхніми органами.

Саме тому широке коло науковців присвячують свої дослідження цій проблемі, зокрема Д. Анісімов, І. Величко, А. Коваленко, В. Малишев, А. Нор, С. Павлова, Ж. Петрочко, І. Пеша, Т. Сюрха, О. Яременко та ін. Реалії сьогодення вказують на негайну потребу пошуків шляхів системної протидії усім видам насильства в українському суспільстві.

Метою даної статті є висвітлення ролі школи у захисті прав учнівської молоді.

У всі часи існування людства школа ставила перед собою завдання виховувати громадянина – людину, яка знає, поважає та дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у суспільстві, традицій свого народу, тобто певного типу соціально зумовленої поведінки. Усі державні й суспільні інститути, конституції, мораль, право, культура, ідеологія країни спрямовані на виховання громадян. Зрозуміло, що підвищення рівня правової культури учнівської молоді є вимогою часу, оскільки правова освіта є одним із важливих і основних чинників її формування. Саме тому Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. серед пріоритетних напрямів реформування виховання передбачає формування в учнів «глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю» [3].

З правової точки зору, дитина виступає самостійним суб'єктом права, тому на неї поширено цілий комплекс громадянських, економічних, соціальних і культурних прав людини. Тому зрозуміло, що важливу роль у правовому вихованні учнів відіграє сучасна школа. Вчителі повинні здійснювати правову освіту – ознайомити учнів з історією прав дитини, основними положеннями Загальної декларації прав людини, статтями Конвенції ООН про права дитини, що стосуються забезпечення прав дітей у школі, родині, соціумі; стимулювати пізнавальну активність учнів, навчати їх свідомо ставитися до своїх прав та обов'язків; формувати повагу до прав людини; розкрити учням роль батьків у захисті прав дітей; показати міжнародні механізми захисту в процесі захисту прав дитини та моніторингу їх дотримання; повідомити про те, що вони можуть інформувати ООН про стан дотримання прав дитини у своїй країні; вказати можливі шляхи захисту прав дітей в Україні; нарощувати рівень правосвідомості школярів та формувати правову культуру молодого покоління тощо.

Говорячи про формування правової культури особистості, в першу чергу, вчителі повинні на уроках звертати увагу на такі складові правової освіти учнівської молоді як: знання діючих законів своєї держави (правові знання); дотримання, виконання або використання цих законів, оскільки знання юридичних приписів не може дати бажаного ефекту; переконання в необхідності, корисності, доцільності законів та інших правових актів, внутрішня згода з ними; правильне розуміння (усвідомлення) своїх прав і обов'язків, свободи і відповідальності, свого становища і статусу в суспільстві, норм взаємовідносин з іншими людьми (правова поведінка); цілеспрямована ініціативна діяльність суб'єкта з реалізації норм права, з припинення правопорушень, протидія беззаконню, жорсткому поводженню і дітьми, нетерпимість до протиправної діяльності, підтримання правопорядку і законслухняності у суспільстві (соціально-правова активність); подолання правового нігілізму та ін.

Розуміючи потребу у нарощенні правової культури молоді, в навчально-виховному процесі школи враховано такі фактори:

– Важливими етапами на шляху українського суспільства до демократизації є зростання рівня правової обізнаності молоді. В нашій країні інтенсивно твориться правова база, приймаються нові закони. Саме знання вимог законів є передумовою їх дотримання та запобігання насиллю та жорстокості в поводженні із дітьми.

– На сьогодні сфера правового регулювання поширюється на неповнолітніх з одинадцяти років (створення служби у справах неповнолітніх, кримінальну міліцію та спеціальні суди у справах

неповнолітніх), що передбачає набуття дітьми відповідних правових знань вже до досягнення ними цього віку, оскільки багато агресивних і жорстоких вчинків відбувається у відносинах між самими дітьми.

– Зниження життєвого рівня населення, зміна морально-ціннісних орієнтирів у суспільстві, девальвація загальнолюдських цінностей, призвели до розгулу криміналу, зокрема, й у молодіжному середовищі, спостерігається різке омолодження дитячої злочинності. Однією з причин поширення цього явища серед неповнолітніх є їх низька правова обізнаність.

Слід відмітити і той факт, що, на жаль, сьогодні приходится говорити і про жорстоке поводження з дітьми в школі з боку педагогічного персоналу. Це проявляється у приниженнях і покараннях – примусі стояти в кутку, побитті, роздяганні дитини перед іншими, «вчитка» учня за недоліки на очах однокласників, розповідь про особистісні сімейні негаразди в родині дитини та її привселюдне приниження, непосильницькій праці, необгрунтованому оцінюванні (подвійні стандарти для улюблених учнів і оцінка як засіб покарання), суворій дисципліні, що базується на криках і залякуванні, використанні образливих прізвиськ, насмішок над зовнішнім виглядом тощо. Мають місце і непоодинокі випадки приниження учнів іншими школярами – образи і чіпляння ярликів-прізвиськ, висміювання зовнішнього вигляду за ознакою «немодності», насміхання над поведінкою інших та примус до негативних вчинків (вживання цигарок, алкоголю, наркотиків), підбурення до психологічного тиску всього класу на одного (бойкот, ігнорування, тиск через соціальні мережі), погроза публічним приниженням, відбирання їжі, речей, грошей, побиття тощо.

Різні види насилля в школі призводять до невстигання учнів у навчанні, їх замкнутості, гніву, агресії, а згодом – і розвитку депресії. Ці діти невпевнені в собі вважають себе неповноцінними і схильні до суїциду. Тому кожна школа повинна використовувати усі засоби щодо відстоювання та захисту прав дітей. Рекомендовано доповнити традиційні напрями роботи в школі наступними, що спрямовують навчально-виховний процес на запобігання жорстокості і насиллю в стінах навчального закладу [6, с. 47]:

Адміністрації школи:

– Проаналізувати стан виконання вимог ЗУ «Про освіту» у частині забезпечення конституційного права дітей на здобуття загальної середньої освіти, попередження правопорушень і шкідливих звичок серед молоді.

– Не допускати випадків фізичного, психологічного та сексуального насильства, образ, недбалого та жорстокого поводження з дітьми з боку працівників школи та однолітків.

– Організувати правовий всеобуч з учнями, забезпечити системне вивчення та дотримання школярами Правил для учнів, які передбачені п. 42, 43 Положення про загальноосвітній заклад.

Педагогічним працівникам школи:

– Вважати недопустимим приниження гідності учня, зверхнє ставлення до нього, необ'єктивність під час оцінювання навчальних досягнень, заборона виганяти учнів з уроків.

– Більш ефективно використовувати всі виховні можливості морально-етичних норм поведінки, толерантності, взаємоповаги, дружби.

Класним керівникам:

– Формувати правосвідомість, правову поведінку, моральну культуру в батьків і учнів.

– Формувати навички розв'язання конфліктів у дитячому колективі мирним шляхом.

– Підтримувати контакт з учнями та членами їхніх сімей і надавати їм педагогічну допомогу, яка б сприяла підвищенню рівня виховної культури батьків, особистому розвитку дітей на основі здобуття знань про свої права.

– Вивчати проблеми дітей в аспекті запобігання жорстокому поводженню в сім'ї, у процесі навчання, виховання, спілкування тощо.

– Разом із соціально-педагогічною службою здійснювати постійний моніторинг і контроль стосовно не правових відносин між підлітками як у шкільний, так і позашкільний час.

– Створити інформаційні куточки для учнів з переліком організацій, куди можна звернутися з приводу насилля в сім'ї, з боку однолітків, педагогів.

– Спланувати та провести батьківські збори з питань захисту прав дітей, забезпечення їхнього повноцінного розвитку.

Соціально-психологічній службі:

– Здійснювати просвітницько-пропагандистську роботу серед учнів, батьків, учителів, розкрити зміст понять «жорстоке поводження», «торгівля людьми», «насильство», «фізична занедбаність», «агресія».

– Запровадити серію тренінгів серед педагогів та учнів «Ефективне спілкування», «Конструктивні форми розв'язання конфліктів», «Роль батьків у захисті прав дітей», «Забезпечення прав дитини в школі», «Захист дитини в Конвенції ООН про права дитини», «Як учень може захистити свої права» тощо.

– Організувати і проводити індивідуальну роботу з учнями групи ризику, здійснювати соціально-педагогічний патронаж дітей із таких сімей.

– Своєчасно виявляти сім'ї, у яких діти зазнали різних форм насильства, та повідомляти про ці випадки у відповідні інстанції. Провести цикл бесід з учнями з питань дотримання правових і моральних норм поведінки.

– Спільно з працівниками правоохоронних органів запроваджувати організовані форми пропаганди правових знань для учнів і їх батьків.

– Створити інформаційний куточок правових знань для учнів і батьків.

– Проводити декаду правових знань щорічно.

Підводячи підсумки, зазначимо: роль школи щодо вирішення завдання формування правосвідомості молодого покоління є основною. Окрім того, визначаючи коло гуманістичних орієнтацій сучасної школи, вчителям слід орієнтуватися на основні положення Конвенції ООН про права дитини та Загальну декларацію прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беденко-Зваридчук О. Відповідальність батьків за збереження життя та здоров'я дитини / О. Беденко-Зваридчук // Довідник класного керівника. – 2012. – № 4. – С. 39 – 44.
2. Джилліген Дж. Запобігання насильству / Дж. Джилліген ; [пер. з англ. В. Штенгелов]. – К. : Сфера, 2004. – 168 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
4. Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини : Загальнодержавна програма // Позакласний час. – 2011. – № 5. – С. 33 – 37.
5. Равіч Д. Що таке демократія і як її навчати в школах? / Д. Равіч ; [пер. з пол. Л. Сніцар]. – Варшава, 1994. – 15 с.
6. Сюрха Т. Відстоювання та захист прав дітей – механізм побудови свідомого суспільства / Т. Сюрха // Педагогічна майстерня (Осн.). – 2013. – № 12. – С. 37 – 47.

Любов Куторжевська,
канд. пед. наук, доцент,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІКИ НЕНАСИЛЛЯ В УМОВАХ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті висвітлено важливість упровадження педагогіки ненасилля як альтернатива педагогіці примусу в умовах загальноосвітніх інтернатних закладів освіти.

Liubov Kutorzhevska

INTRODUCTION OF NON-VIOLENT PEDAGOGY IN THE BOARDING SCHOOLS

The article highlights the importance of introduction of non-violent education (alternative to pedagogy of coercion) in secondary boarding schools.

Конвенція ООН про права дитини, прийнята у 1989 році й ратифікована Україною у 1991 році, наголошує, що дитині для повноцінного та емоційнокомфортного розвитку найкраще зростати в сім'ї. Саме сім'я домінує серед найважливіших чинників виховання людських поколінь, є головним соціальним інститутом, який значною мірою визначає певний спосіб життя населення. Батьки дають дітям життя, виховують, допомагають відчутти взаємне тепло і любов, передають їм досвід поколінь, життєві цінності та духовність, надають зразки для наслідування, прищеплюють побутові та соціальні навички. Ці потреби є життєво важливими для дитини, особливо дошкільного та молодшого шкільного віку.

Специфіка зростання дитини в сімейному середовищі полягає в тому, що особистість формується в природних для неї умовах: серед людей, які її люблять і створюють простір та умови для її зростання. Слушно зауважує Б. Год: значні зміни відбулися в поглядах людей на шлюб, відносини всередині сім'ї, ролі чоловіків і жінок у суспільній та особистій сферах. Спостерігається скорочення числа укладання шлюбів, зростає кількість позашлюбних дітей, збільшується число розлучень, неповних сімей і дітей, які в них виховуються [1, с. 132]. Типовий приклад зневажливого ставлення до дітей, залишення їх без нагляду, як стверджують дослідники, часом призводить до різних нещасних випадків, отруєння та інших, небезпечних для життя і здоров'я дитини, наслідків [4, с. 143].

Як відомо, дефіцит сімейного впливу негативно позначається на психічному розвитку дітей: значна кількість дітей перебуває поза родиною: *безпритульні* діти – це діти, які не мають постійного місця проживання внаслідок розпаду сімей, смертності батьків працездатного віку, збройних конфліктів і